

Llywodraeth Cymru

Ymgynghoriad ar gynigion ar gyfer is-ddeddfwriaeth i ategu Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 ac amrywiol ddogfennau canllaw arfer gorau

Atodiad 5

Drafft

Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru

Diben Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016 yw gwneud gwelliannau pwysig i'r systemau sy'n bodoli eisoes ar gyfer gwarchod a rheoli amgylchedd hanesyddol Cymru. Mae'r Ddeddf hefyd yn rhan ganolog o becyn integredig o is-ddeddfwriaeth, polisiau a dogfennau cyngor cynllunio newydd a diwygedig, a chanllawiau arferion da ar amrywiaeth eang o bynciau. Byddant, gyda'i gilydd, yn helpu i sicrhau bod newidiadau i'r amgylchedd hanesyddol yn cael eu rheoli'n ofalus yn unol â'r athroniaeth a'r arferion cyfredol ym maes cadwraeth.

Mae'r ddogfen ddrafft hon yn rhan o'r ymgynghoriad deuddeg wythnos ar gynigion i gyflwyno is-ddeddfwriaeth a dogfennau canllaw drafft sy'n ategu Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2016. Bydd yn dod i ben ar 3 Hydref 2016. Mae'r ddogfen ymgynghori, y ffurflen ymateb a'r holl ganllawiau drafft cysylltiedig ar gael ar dudalennau ymgynghori Llywodraeth Cymru ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/cultureandsport/?lang=cy>).

Wrth baratoi'r ddogfen hon, aed ati ar yr un pryd i ddiwygio pennod 6, 'Yr Amgylchedd Hanesyddol' yn *Polisi Cynllunio Cymru* ac i lunio *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*. Byddai'n fuddiol darllen y ddogfen hon ochr yn ochr â'r dogfennau hynny.

Daeth ymgynghoriad cyhoeddus ar bennod 6 o *Polisi Cynllunio Cymru* i ben ar 13 Mehefin 2016 ac rydym wrthi'n dadansoddi'r ymatebion ar hyn o bryd. Mae'r bennod ar gael o hyd ar y dudalen ymgynghori ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/planning/proposed-changes-to-planning-policy-wales-chapter-6-the-historic-environment/?&lang=cy>) ond mae'n bosibl y bydd yn cael ei newid ar ôl i ganlyniadau'r

ymgyngoriad gael eu cyhoeddi yn ddiweddarach eleni. Mae unrhyw gyfeiriadau yn y ddogfen hon at *Polisi Cynllunio Cymru* yn cyfeirio at y fersiwn honno.

Ar yr un pryd â'r ymgyngoriad hwn, mae Is-adran Gynllunio Llywodraeth Cymru yn mynd ati hefyd i geisio barn am *Nodyn Cyngor Technegol 24*. Bydd yr ymgyngoriad hwnnw, a fydd yn para deuddeg wythnos, hefyd yn dod i ben ar 3 Hydref 2016, a byddem yn ddiolchgar iawn pe baech yn mynegi barn. Ewch i dudalennau ymgyngori Llywodraeth Cymru ar y we (<http://llyw.cymru/consultations/planning/?lang=cy>) i lawrlwytho *Nodyn Cyngor Technegol 24*, y ddogfen ymgyngori a'r ffurflen ymateb. Mae unrhyw gyfeiriadau at *Nodyn Cyngor Technegol 24* yn cyfeirio at y fersiwn honno.

11 Gorffennaf 2016

11 Gorffennaf 2016

DRAFFT

Rheoli Rhestrau o Asedau
Hanesyddol o Ddiddordeb
Lleol Arbennig yng Nghymru

Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru

Datganiad o Ddiben

Mae Rheoli Rhestrau o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig yng Nghymru yn ategu Polisi Cynllunio Cymru — Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol¹ a Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol.²

Mae'n nodi egwyddorion cyffredinol ac arferion da ar gyfer llunio a rheoli rhestrau o asedau hanesyddol lleol — gan gynnwys meini prawf, enwebu, ymgynghori, dilysu, apelau a monitro — ac yn rhoi arweiniad ar sut y dylid eu defnyddio yn y system gynllunio.

Mae'r canllawiau hyn wedi'u hanelu'n bennaf at awdurdodau cynllunio lleol ond hefyd at sefydliadau yn y trydydd sector er mwyn annog y ddau sector i gydweithio i warchod a gwella asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ac ysbrydoli pobl i ofalu am eu treftadaeth leol.

---

¹ *Polisi Cynllunio Cymru — Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol*

² *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*

Cynnwys

Ffeithiau Cyflym	1
Cyflwyniad	1
1. Beth yw Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig?	2
2. Datblygu Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig	2
2.1 Amlinellu'r Cefndir: Adnabod yr Ardal	2
2.2 Datblygu Meini Prawf ar gyfer Dethol	3
3. Lluoio a Rheoli Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig	4
3.1 Sut i Nodi Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig	4
3.2 Tystiolaeth Ategol	5
3.3 Dilysu	6
3.4 Hysbysu, Ymgynghori ac Adolygu	6
3.5 Mabwysiadu a Chadarnhau	7
3.6 Monitro ac Adolygu	7
3.7 Mynediad at Wybodaeth	7
4. Rheoli Newidiadau i Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig	8
4.1 Polisi Cynllunio Cenedlaethol	8
4.2 Cynlluniau Datblygu Lleol	8
4.3 Canllawiau Cynllunio Ategol	9
4.4 Gwybodaeth a Chyngor i Berchenogion	9
Gwybodaeth Bellach	11
Cysylltiadau	12

Ffeithiau Cyflym

- Gall rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig helpu awdurdodau cynllunio lleol i warchod asedau hanesyddol sy'n bwysig yn lleol a chadw neu wella cymeriad lleol.
- Gall rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ategu asedau hanesyddol y nodwyd eu bod o bwys cenedlaethol.
- Gall rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig gydnabod a dathlu natur unigryw ardaloedd lleol.
- Gall rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig rymuso cymunedau i benderfynu pa asedau hanesyddol lleol y mae'n bwysig eu gwarchod.
- Gall rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ysbrydoli pobl i werthfawrogi eu treftadaeth a gofalu amdani.

Cyflwyniad

Mae'r amgylchedd hanesyddol yn rhan hanfodol o'n treftadaeth ddiwylliannol gyffredin. Mae'n creu ein hymdeimlad o le a'n hunaniaeth ac yn cyfrannu at ein lles ac ansawdd ein bywyd. Nodwyd bod rhai elfennau o'r amgylchedd hanesyddol o bwys cenedlaethol — ein henebion cofrestredig, adeiladau rhestredig, ardaloedd cadwraeth a'n parciau a gerddi hanesyddol cofrestredig. Ond ochr yn ochr â'r asedau hyn a gydnabyddir yn genedlaethol, mae treftadaeth leol werthfawr sydd yn aml yn cael ei choleddu gan y gymuned ac yn cyfrannu at gymeriad, ond nad yw'n cael ei chydabod na'i gwarchod yn ffurfiol.

Mae rhestrau lleol yn darparu'r sail wybodaeth sy'n galluogi awdurdodau cynllunio lleol i gydnabod asedau hanesyddol lleol yn y broses rheoli datblygu drwy bolisiau yn y cynllun datblygu lleol y gellir eu hategu â chanllawiau cynllunio ategol. Mae hyn yn galluogi awdurdodau cynllunio lleol i reoli newid fel y gall asedau hanesyddol lleol barhau i ymateb i anghenion presennol a chyfrannu at fywiogrwydd yr ardal gan sicrhau nad amherir ar eu cymeriad. Mae rhestrau lleol hefyd yn nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ac yn cynnig cyfle i gymuned gymryd rhan yn y gwaith o'u nodi a gofalu amdanynt yn briodol. Gyda'i gilydd, bydd y manteision hyn yn helpu i greu'r Gymru a garem yn y dyfodol drwy gwrdd â'r nodau llesiant yn Neddf Llesiant Cenedlathau'r Dyfodol (Cymru).³

---

³ [Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol \(Cymru\) 2015](#)

1. Beth yw Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig?

Gall awdurdodau cynllunio lleol ddewis nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig a chadw rhestr ohonynt. Bydd y rhestr hon yn cynnwys asedau hanesyddol lleol eraill nad ydynt eisoes wedi'u dynodi yn henebion cofrestredig, adeiladau rhestredig nac ardaloedd cadwraeth, na pharciau a gerddi hanesyddol cofrestredig, ond ni fydd yn cynnwys pob ased hanesyddol lleol o reidrwydd. Dylai'r asedau hyn wneud cyfraniad pwysig at natur unigryw ardaloedd lleol ac ychwanegu at wybodaeth y cyhoedd.⁴ Dylai'r broses o'u dethol fod yn seiliedig ar dystiolaeth leol gadarn ac ymgynghoriad.

Os oes rhestr fabwysiedig o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ar gael, mae'n rhaid ei chynnwys yn y cofnod amgylchedd hanesyddol (CAH) lleol, sef y brif ffynhonnell o wybodaeth am yr amgylchedd hanesyddol a ddefnyddir ar gyfer penderfyniadau cynllunio, sydd ar gael i'r cyhoedd.⁵

Nid oes angen cyfyngu asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig i adeiladau, ond gallant gynnwys pob math o ased hanesyddol gan gynnwys parciau, gerddi a safleoedd archeolegol. Gyda'i gilydd, mae'r elfennau hyn yn ffurfio cymeriad hanesyddol unigryw ardal. Yn ogystal â safleoedd a strwythurau prin a phwysig mae pethau cyffredin neu bob dydd hefyd yn cyfrannu at ffurfio'r cymeriad hwn. Mae rhestru asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn ategu prosesau dynodi statudol.

2. Datblygu Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig

2.1 Amlinellu'r Cefndir: Adnabod yr Ardal

Cyn nodi'r meini prawf dethol gall fod yn ddefnyddiol llunio datganiad cyffredinol o arwyddocâd sy'n disgrifio'r cymeriad hanesyddol neu ranbarthol a'r hyn sy'n ei wneud yn unigryw.⁶ Dylai'r datganiad hwn helpu'r awdurdod cynllunio lleol i ddatblygu meini prawf penodol sy'n ymwneud yn uniongyrchol ag amgylchiadau lleol. Gallai'r broses o lunio'r datganiad hwn fod yn gyfle da i annog y gymuned i gymryd rhan. Gallai'r datganiad ymdrin â'r themâu canlynol:

- gwreiddiau a thwf yr ardal a chyfnodau pwysig yn ystod ei hanes, megis datblygiad diwydiannol.
- pobl neu ddigwyddiadau o bwys lleol.
- patrymau anheddu, er enghraifft, patrymau strydoedd, y gydberthynas rhwng adeiladau a mannau agored
- traddodiadau adeiladu, megis deunyddiau, technegau ac arddulliau sy'n nodweddiadol o'r ardal leol.

⁴ *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 6.4.8

⁵ [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016, adran 35](#)

⁶ I gael rhagor o wybodaeth am ddatganiadau arwyddocâd, gweler [Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn Ffordd Gynaliadwy](#), Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011

- hanes cymdeithasol, er enghraifft, traddodiadau ac arferion crefyddol neu gysylltiadau llenyddol ac artistig.

*Mae Rheoli Nodweddion Hanesyddol*⁷ yn esbonio pwysigrwydd sail dystiolaeth gadarn i ddeall a gwerthuso cymeriad lleol. Mae Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru a Chomisiwn Dylunio Cymru wedi llunio pecynnau cymorth er mwyn helpu i nodi cymeriad trefol hanesyddol.⁸

2.2 Datblygu Meini Prawf ar gyfer Dethol

Er mwyn sefydlu sylfaen gadarn ar gyfer rhestr leol, mae meini prawf clir a fu'n destun ymgynghoriad cyhoeddus ac a fabwysiadwyd yn ffurfiol yn hanfodol.

Gellir addasu ac ymestyn y meini prawf a ddefnyddir ar gyfer dynodi a chofrestru asedau hanesyddol yn genedlaethol yn hawdd i'w defnyddio'n lleol. Dangosir rhai awgrymiadau ar gyfer meini prawf yn y tabl isod.

Ceir manylion y meini prawf a ddefnyddir i ddynodi adeiladau rhestredig, henebion cofrestredig a pharciau a gerddi hanesyddol cofrestredig yn *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*⁹ a gallant ddarparu fframwaith cyffredinol defnyddiol ar gyfer datblygu meini prawf sy'n benodol i'r ardal leol. Gall meini prawf awdurdodau cynllunio lleol ar gyfer dethol ardaloedd cadwraeth fod yn ddefnyddiol hefyd.

Meini prawf enghreifftiol ar gyfer asesu diddordeb lleol arbennig asedau hanesyddol, sy'n addasiad o feini prawf dynodi a chofrestru cenedlaethol	
Maen prawf	Disgrifiad
Diddordeb Esthetig: Pensaerniaeth a Thirweddau Dyluniedig	Asedau hanesyddol sy'n bwysig i'r ardal leol neu'r rhanbarth oherwydd nodweddion diddorol eu cynlluniau, eu haddurniadau neu eu crefftwaith, gan gynnwys enghreifftiau o fathau ac arddulliau o adeiladau sy'n nodweddiadol o'r ardal leol ac sydd mewn cyflwr da, neu ddulliau o adeiladu neu ddefnyddio deunyddiau sy'n nodweddiadol o'r ardal leol. Parciau, gerddi a mannau hamdden y mae eu cynllun yn cyfrannu at gymeriad a natur unigryw ardal leol.
Diddordeb Archaeolegol	Safleoedd â thystiolaeth archeolegol gymhellol y gellir ei nodi; henebion sy'n perthyn i gategori o safle neu gyfnod sy'n nodweddiadol o'r rhanbarth neu'r ardal leol.
Diddordeb Hanesyddol	Asedau hanesyddol o bob math sy'n dangos agweddau pwysig ar fywyd y rhanbarth neu'r ardal leol yn y gorffennol, yn enwedig ei hanes cymdeithasol, economaidd neu ddiwylliannol.
Cysylltiad Hanesyddol	Asedau hanesyddol o bob math sydd â chysylltiad hanesyddol agos â phobl, digwyddiadau neu symudiadau sy'n bwysig i'r rhanbarth neu'r ardal leol.

⁷ *Rheoli Nodweddion Hanesyddol*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

⁸ [Exploring your Town](#), Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru, 2013; [Llunio Fy Nhref](#), Comisiwn Dylunio Cymru, 2014

⁹ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, Atodiadau A.2, B.2–B.6 a C1

Gwerth Grŵp	Asedau hanesyddol o bob math sydd â chydberthynas weledol, dyluniol neu hanesyddol glir neu sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at leoliad asedau hanesyddol eraill, neu at gymeriad anheddiad.
Gwerth Cymdeithasol a Chymunedol	Asedau hanesyddol sydd â gwerth cymdeithasol fel ffynhonnell natur unigryw ardal leol neu ryngweithio cymdeithasol; asedau sy'n cyfrannu at hunaniaeth leol neu gof cyfunol; asedau sydd â gwerth ysbrydol neu arwyddocâd symbolaidd.
Oedran	Mae oedran unrhyw ased hanesyddol o unrhyw fath yn berthnasol, ond efallai y bydd cyfnodau hanesyddol penodol, gan gynnwys y rhai mwy diweddar, yn arbennig o bwysig i'r ardal leol.
Prinder	Asedau hanesyddol sy'n darparu tystiolaeth brin sydd wedi goroesi o agwedd benodol ar hanes a datblygiad yr ardal leol.

3. Llundio a Rheoli Rhestr o Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig

Mae'n arfer da i bolisiâu yn y cynllun datblygu lleol dynnu sylw at werth treftadaeth leol a nodi sut y dylid ystyried ei diogelu yn y broses gynllunio. Er mwyn cymhwysu'r polisiâu hyn yn llwyddiannus, mae angen sail dystiolaeth wrthrychol sydd wedi'i chysylltu'n agos â'r cynllun datblygu lleol a chanllawiau ategol a gall fod ar ffurf rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig.

3.1 Sut i Nodi Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig

Dylai asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig gael eu nodi drwy waith arolygu systematig sy'n gysylltiedig â'r broses o lunio ac adolygu'r cynllun datblygu lleol. Dylai'r broses arolygu ddod â rhanddeiliaid â diddordeb at ei gilydd ac ennyn diddordeb y gymuned a'i hannog i gymryd rhan yn y broses o'r cychwyn. Gall cyfarfodydd cyhoeddus, arddangosfeydd, digwyddiadau lansio gwefannau a chyfryngau cymdeithasol fod yn ffyrdd effeithiol o ymgysylltu â'r gynulleidfa ehangaf posibl.

Arolwg Systematig

Gall ardaloedd awdurdodau cynllunio lleol gynnwys nifer fawr o asedau hanesyddol sy'n golygu y byddai'n anymarferol cynnal arolwg o bopeth ar yr un pryd. Mae sawl ffordd y gall awdurdodau cynllunio lleol drefnu arolygon er mwyn rheoli'r broses, er enghraifft:

- mewn ardaloedd **daeryddol**, megis ardaloedd cynghorau cymunedol, neu drwy gysylltu arolygon â gweithgarwch arall megis arfarniadau o ardaloedd cadwraeth neu ymarfer i ddisgrifio nodweddion hanesyddol.
- yn **ôl y math o ased** fel y'i nodir yn y datganiad cyffredinol o arwyddocâd.
- yn **ôl y thema hanesyddol** fel y'i nodir yn y datganiad cyffredinol o arwyddocâd.

Mae gwybodaeth sydd eisoes ar gael yn y cofnod o'r amgylchedd hanesyddol lleol, sy'n cael ei gadw gan yr ymddiriedolaeth archaeolegol rhanbarthol priodol, ac yng Nghofnod Henebion Cenedlaethol Cymru, a gynhelir gan Gomisiwn Brenhinol Henebion Cymru, yn fan cychwyn da ar gyfer arolwg systematig. Mae gan ymddiriedolaethau archaeolegol Cymru arbenigedd hefyd, a fydd yn adnodd amhrisiadwy. Mae Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Llywodraeth Cymru (Cadw) hefyd yn cynnal Cof Cymru — cofnod ar-lein o asedau hanesyddol cenedlaethol Cymru.¹⁰

Gall astudiaethau o nodweddion, arfarniadau o ardaloedd cadwraeth ac arolygon eraill sy'n bodoli eisoes hefyd fod yn ddefnyddiol. Gall cyhoeddiadau a chronfeydd data a gedwir gan y gymuned, y trydydd sector, sefydliadau'r llywodraeth a sefydliadau anllywodraethol hefyd fod yn ffynonellau posibl o wybodaeth. Yn ystod cylch yr arolwg, gallai awdurdodau cynllunio lleol wahodd enwebiadau gan y cyhoedd yn seiliedig ar y meini prawf cyhoeddedig.

Mae ymweliadau â safleoedd yn hanfodol i ategu'r gwaith ymchwil desg a meithrin dealltwriaeth o'r nodweddion a'r amgylchedd ffisegol.

Nid yw nodi ac ystyried safleoedd ad hoc drwy'r broses rheoli datblygu, mewn ymateb i geisiadau cynllunio neu ymholiadau cyn ymgeisio, yn ffordd briodol o nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig.

Gweithio mewn Partneriaeth

Mae cynnwys rhanddeiliaid yn y broses o lunio rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn fodd i gasglu gwybodaeth, profiad a barn eang, mae'n meithrin dysgu a chyfranogiad ac yn hyrwyddo ymdeimlad o berchenogaeth.

Mae partneriaeth gref rhwng awdurdodau lleol a'r gymuned mewn sefyllfa dda i nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig a churadu rhestr sy'n gwneud cyfiawnder â threftadaeth leol. Gallai fod gan gynghorau cymuned a thref, grwpiau lleol, cymdeithasau dinesig a hanesyddol, ysgolion a cholegau a gwirfoddolwyr annibynnol oll rôl i'w chwarae.

Bydd angen cydgysylltu partneriaethau a sefydlwyd er mwyn arolygu asedau hanesyddol lleol, yn unol ag amcanion a meini prawf y cytunwyd arnynt, ac efallai y bydd angen rhywfaint o hyfforddiant.

Ariannu

Efallai y bydd rhywfaint o gymorth ariannol ar gyfer gweithgarwch arolygu sy'n cynnwys y gymuned ar gael, er enghraifft, gan Cadw neu Gronfa Dreftadaeth y Loteri. Ceir manylion cyswllt yn yr adran sy'n nodi 'Cysylltiadau'.

3.2 Tystiolaeth Ategol

Mae'n rhaid i restrau lleol fod yn seiliedig ar dystiolaeth gywir a dibynadwy. Dylai argymhellion gael eu hategu gan wybodaeth sy'n ddigon manwl a chywir i ddangos

---

¹⁰ [Cof Cymru — Asedau Hanesyddol Cenedlaethol Cymru](#)

bod y meini prawf ar gyfer dethol wedi'u bodloni. Gall templed ar gyfer cofnodi gwybodaeth fod yn ddefnyddiol. Gallai gynnwys y canlynol:

- datganiad arwyddocâd
- asesiad o'r ased yn unol â'r meini prawf y cytunwyd arnynt
- gwybodaeth weinyddol a lleoliadol
- ffotograffau.

Weithiau gall y broses rhestru lleol nodi asedau hanesyddol a allai fod o bwys cenedlaethol. Mae Cadw yn fodlon ystyried ceisiadau i ddynodi ac i gofrestru asedau hanesyddol yn genedlaethol ar ran Gweinidogion Cymru. Ceir manylion cyswllt yn yr adran 'Cysylltiadau'.

3.3 Dilysu

Yr awdurdod cynllunio lleol sy'n gyfrifol am ddilysu safleoedd i'w cynnwys ar restr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig, ond mae ffyrdd gwahanol y gellid gwneud hyn:

- gallai safleoedd gael eu dilysu'n fewnol gan staff cadwraeth awdurdodau cynllunio lleol.
- pan fydd panel cyngori ar gadwraeth eisoes yn bodoli, gellid ei ddefnyddio i ddarparu asesiadau annibynnol o enwebiadau.
- gellid sefydlu panel dethol arbennig, gan ddefnyddio arbenigwyr ym meysydd hanes lleol, pensaernïaeth, archeoleg a chadwraeth (gan gynnwys arbenigwyr o awdurdodau cynllunio cyfagos), aelodau o gymdeithasau amwynder a chynrychiolwyr y gymuned leol.

Dylid asesu enwebiadau yn unol â'r meini prawf y cytunwyd arnynt a dylid nodi unrhyw ddiffygion neu wallau mewn gwybodaeth ategol. Bydd ymgynghori â'r cyhoedd er mwyn profi dilysrwydd, dibynadwyedd a hygrdedd enwebiadau yn hyrwyddo ymrwymiad lleol i'r broses a'r rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb arbennig lleol.

3.4 Hysbysu, Ymgynghori ac Adolygu

Os bydd yr awdurdod cynllunio lleol yn bwriadu cynnwys ased hanesyddol ar restr leol, dylai ymgynghori â'r perchennog/deiliad a rhoi cyfle iddo fynegi ei farn. Os bydd yr awdurdod cynllunio lleol am fynd ymlaen i gynnwys ased hanesyddol, dylai'r perchennog/deiliad gael cyfle i ofyn am adolygiad o'r penderfyniad. Dylid cyfyngu'r rhesymau dros gynnal yr adolygiad i'r canlynol:

- mae tystiolaeth newydd wedi dod i law nad oedd ar gael pan gynhaliwyd yr asesiad sy'n dangos nad yw'r adeilad neu'r safle dan sylw yn bodloni meini prawf y cytunwyd arnynt yn lleol.
- mae caniatadau cynllunio dilys neu ganiatadau dilys eraill eisoes yn bodoli sy'n darparu ar gyfer gwaith dymchwel neu addasu.

Pan fydd panel dethol annibynnol eisoes wedi'i sefydlu, mae'n bosibl mai dyma'r corff priodol i ymdrin ag adolygiadau. Fel arall, gellid enwebu awdurdod cynllunio lleol arall fel y corff adolygu, neu efallai y bydd fforymau swyddogion cadwraeth rhanbarthol yn gallu cyflawni'r dasg hon.

3.5 Mabwysiadu a Chadarnhau

Unwaith y bydd yr asedau hanesyddol enwebedig wedi'u dilysu, dylai'r awdurdod cynllunio lleol gadarnhau'r rhestr er mwyn ennyn hyder y cyhoedd a sicrhau ei lle o fewn y system gynllunio. Mae gan awdurdodau lleol brosesau sefydledig ar gyfer cefnogi'r cynllun datblygu lleol; dylai'r broses o gadarnhau a mabwysiadu rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig gyd-fynd â hwy. Ar ôl ei chadarnhau, mae'n arfer da cynnwys y rhestr leol mewn canllawiau cynllunio ategol.¹¹

3.6 Monitro ac Adolygu

Mae'n bwysig bod y rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn parhau i fod yn berthnasol. Felly, mae system ar gyfer ei monitro a'i hadolygu'n barhaus yn syniad da.

Gall adolygiad arwain at ychwanegiadau at y rhestr, ond hefyd at ddileu asedau, er enghraifft, pan fydd ased wedi'i newid mewn ffordd sy'n lleihau ei ddiddordeb lleol arbennig.

3.7 Mynediad at Wybodaeth

Mae'n bwysig bod rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig ar gael am ddim ac yn hygyrch. Mae'n rhaid cynnwys y rhestr yn y cofnod amgylchedd hanesyddol lleol,¹² sy'n cael ei ddiweddarau ac sydd ar gael i bawb.

Mae asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn ategu henebion cofrestredig, adeiladau rhestredig ac ardaloedd cadwraeth, a pharciau a gerddi hanesyddol cofrestredig a ddynodwyd yn genedlaethol. Gall rhestr integredig sy'n rhoi darlun cyflawn o'r holl asedau hanesyddol mewn ardal helpu i feithrin dealltwriaeth y cyhoedd.

Bydd cysylltu'r rhestr o asedau hanesyddol lleol â systemau gwybodaeth ddaearyddol (GIS) a ddefnyddir at ddibenion cynllunio hefyd yn sicrhau bod gwybodaeth ar y rhestr leol ar gael yn hawdd yn y broses rheoli datblygu.

Dylid cyflwyno gwybodaeth am asedau hanesyddol o ddiddordeb arbennig lleol mewn fformat safonedig gan y bydd hyn yn ei gwneud yn haws ei defnyddio. Gallai hyn gynnwys y canlynol:

- Hanes cryno a disgrifiad o'r eiddo sy'n tynnu sylw at nodweddion pwysig.
- Y rhesymau dros ei gynnwys ar y rhestr.
- Amcanion rheoli.

¹¹ *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, para 2.4

¹² [Deddf yr Amgylchedd Hanesyddol \(Cymru\) 2016, adran 35](#)

4. Rheoli Newidiadau i Asedau Hanesyddol o Ddiddordeb Lleol Arbennig

4.1 Polisi Cynllunio Cenedlaethol

Mae *Polisi Cynllunio Cymru* yn nodi y gall awdurdodau cynllunio lleol ddatblygu a chyhoeddi rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig nad ydynt yn cael eu gwarchod yn statudol eisoes.¹³

Mae rhestrau o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yng Nghymru yn agored i'r un prosesau cydsyniad â'r rhai sydd eu hangen ar gyfer caniatâd cynllunio. Mae rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn cael ei chadw, nid er mwyn atal newid, ond er mwyn sicrhau y rhoddir sylw teg i arwyddocâd pan fydd newidiadau yn cael eu hystyried.

Er mwyn i asedau hanesyddol lleol gyfrannu'n llwyddiannus at gadw neu wella cymeriad lleol mae angen nodi eu statws yn glir yn y broses rheoli datblygu. Dim ond drwy gyflwyno gofyniad i gael caniatâd cynllunio drwy Gyfarwyddyd o dan Erthygl 4 y gellir rheoli newidiadau a gwmpesir gan ddatblygu a ganiateir, megis gwaith dymchwel, ac ymestyn ac addasu adeiladau domestig.¹⁴ Gall hwn fod yn adnodd defnyddiol a allai, er enghraifft, gyflwyno rheolaeth dros union fanylion mân waith, union leoliad gwaith datblygu neu'r broses o warchod mathau penodol o nodweddion sy'n bwysig yn lleol. Fodd bynnag, mae rhywfaint o risg yn gysylltiedig ag ef, gan gynnwys niferoedd uwch o geisiadau (na fyddai unrhyw ffi yn daladwy ar eu cyfer), yn ogystal â cheisiadau posibl am iawndal.

Mae asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig mewn ardaloedd cadwraeth eisoes yn cael budd o'r rheolaeth gyffredinol dros waith dymchwel a sicrhau gan Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990.¹⁵

4.2 Cynlluniau Datblygu Lleol

Pan fydd awdurdod cynllunio lleol yn dewis nodi asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig, mae'n rhaid cynnwys polisiâu ar gyfer eu diogelu a'u gwella yn y cynllun datblygu lleol.¹⁶ Yn y broses gynllunio rhoddir cryn bwys ar bolisiâu a geir mewn cynllun datblygu lleol a fabwysiadwyd. Maent yn tynnu sylw at werth adeiladau a safleoedd a gallant, er enghraifft, helpu i atgyfnerthu cymeriad lleol a hyrwyddo safonau dylunio uchel pan fo gwaith addasu, gwaith estyn a newid defnydd o fewn cwmpas y broses gynllunio, a phan fyddai gwaith datblygu newydd yn effeithio ar ased hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig. Gall y polisiâu hyn hefyd nodi fframwaith ar gyfer cyflwyno Cyfarwyddydau o dan Erthygl 4.

¹³ *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 6.4.8

¹⁴ [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Datblygu Cyffredinol a Ganiateir\) 1995, Erthygl 4\(1\); Deddf Cynllunio Gwlad a Thref 1990, adran 108 \(1\)](#)

¹⁵ [Deddf Cynllunio \(Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth\) 1990, adran 74](#)

¹⁶ *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 6.4.8;

4.3 Canllawiau Cynllunio Ategol

Mae canllawiau cynllunio ategol sy'n gysylltiedig â pholisïau presennol sy'n ymwneud â threftadaeth leol yn y cynllun datblygu lleol yn ystyriaeth berthnasol yn y broses gynllunio. Mae canllawiau cynllunio ategol yn egluro'r polisïau hyn ac yn helpu i sicrhau bod dealltwriaeth dda ohonynt a bod modd eu rhoi ar waith yn effeithiol.¹⁷

Dylai canllawiau cynllunio ategol ar asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig gynnwys y rhestr o asedau a gallai hefyd ymdrin â'r canlynol:

- y datganiad cyffredinol o arwyddocâd
- datganiad o arwyddocâd ac amcanion rheoli ar gyfer pob ased hanesyddol.
- y meini prawf a ddefnyddiwyd i ddethol yr asedau hanesyddol hynny
- y gweithdrefnau ar gyfer nodi a dilysu enwebiadau, ymgynghori, adolygu a chadw cofnodion
- amcanion rheoli cyffredinol
- egwyddorion dylunio cyffredinol ar gyfer newidiadau neu estyniadau.

Gall fod cyfleoedd i awdurdodau lleol gydweithio er mwyn llunio canllawiau cynllunio ategol ar gyfer asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig.

Bydd proses rhestru lleol gadarn a chyson, a brofwyd drwy ymgynghori â'r cyhoedd, yn atgyfnerthu canllawiau cynllunio ategol sy'n ceisio gwarchod asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig. Mae hefyd yn sicrhau tryloywder, sy'n bwysig am ei bod yn rhoi sicrwydd i berchenogion asedau hanesyddol.

4.4 Gwybodaeth a Chyngor i Berchenogion

Mae rhestr o asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig yn fwy nag adnodd polisi cynllunio. Drwy dynnu sylw at werth treftadaeth leol a dathlu cymeriad lleol, gall awdurdodau cynllunio lleol hefyd annog perchenogion i ddiogelu nodweddion arbennig eu hadeiladau a'u safleoedd.

Mae'n bwysig esbonio i berchenogion pam mae eu hadeilad neu eu safle o ddiddordeb lleol arbennig ac wedi'u cynnwys ar restr leol. Mae hefyd yn bwysig esbonio canlyniadau cynnwys adeilad neu safle ar restr leol ac nad yw'n rhwystr i newid. Gall cyfres o amcanion rheoli helpu i esbonio goblygiadau cynnwys adeiladau neu safleoedd ar restr leol a nodi amcanion ar gyfer eu cadw, eu hatgyweirio a'u gwella.

Er mwyn helpu i gyflawni'r amcanion hyn, Dylai awdurdodau cynllunio lleol gynnig gwybodaeth a chyngor i berchenogion a phartïon eraill â diddordeb ar y ffordd orau o ofalu am asedau hanesyddol o ddiddordeb lleol arbennig. Gellir cynnwys egwyddorion cyffredinol o fewn canllawiau cynllunio ategol, ond dylai awdurdodau

---

¹⁷ *Polisi Cynllunio Cymru*: Pennod 6 — Yr Amgylchedd Hanesyddol, para. 6.5.21; *Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol*, para. 2.4

cynllunio lleol hefyd ystyried cynnig cyngor anffurfiol i berchenogion, gan gynnwys trafodaethau cyn ymgeisio pan fydd angen cael caniatâd cynllunio ar gyfer newidiadau arfaethedig.

Gellir cyfeirio perchenogion hefyd at ffynonellau eraill o wybodaeth gan gynnwys gwefan Cadw — yn arbennig yr adran sy'n ymdrin â chynnal a chadw eich eiddo hanesyddol — Cynnal a Chadw!¹⁸ Mae canllawiau Cadw ar reoli newid i adeiladau rhestredig hefyd yn cynnwys egwyddorion cyffredinol defnyddiol i'w hystyried wrth wneud newidiadau i adeilad hanesyddol.¹⁹

Gellir annog perchenogion i gymryd rhan yng nghynllun Drysau Agored neu gynlluniau 'diwrnod agored treftadaeth' tebyg, sy'n annog y cyhoedd i ymgysylltu â'i dreftadaeth leol yn ogystal â thynnu sylw at ddiddordeb arbennig lleol yr adeilad neu'r safle.²⁰

Ceir rhestr o ffynonellau defnyddiol yn 'Gwybodaeth Bellach' a 'Cysylltiadau'.

---

¹⁸ [Cynnal a Chadw!](http://cadw.gov.wales/historicenvironment/help-advice-and-grants/lookingafteryourproperty/maintenancematters/?skip=1&lang=cy) <http://cadw.gov.wales/historicenvironment/help-advice-and-grants/lookingafteryourproperty/maintenancematters/?skip=1&lang=cy>

¹⁹ *Rheoli Newidiadau i Adeiladau Rhestredig*, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

²⁰ [Drysau Agored](http://cadw.gov.wales/opendoors/?skip=1&lang=cy) <http://cadw.gov.wales/opendoors/?skip=1&lang=cy>

Gwybodaeth Bellach

Polisi a Chanllawiau Cynllunio

[Polisi Cynllunio Cymru](#)

Polisi Cynllunio Cymru – Pennod 6: Yr Amgylchedd Hanesyddol

Nodyn Cyngor Technegol 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol

[Nodyn Cyngor Technegol 12: Dylunio](#)

Canllawiau Arferion Gorau

[Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli Amgylchedd Hanesyddol Cymru mewn](#)

[Ffordd Gynaliadwy, Cadw, Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2011](#)

Rheoli Newidiadau i Adeiladau Rhestredig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Newidiadau i Henebion Cofrestredig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Newidiadau i Barciau a Gerddi Hanesyddol Cofrestredig yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Ardaloedd Cadwraeth yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Rheoli Nodweddion Hanesyddol yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Deall Rhestru yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Deall Cofrestru yng Nghymru, Llywodraeth Cymru, Cadw, i'w gyhoeddi

Cadwraeth a Nodweddion

[Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru — Exploring Your Town Toolkit](#)

[Comisiwn Dylunio Cymru — Shape my Town Toolkit](#)

[Cynnal a Chadw!](#)

Gwybodaeth Hanesyddol

[Archwilio](#) — Cofnodion ymddiriedolaethau archaeolegol Cymru o'r amgylchedd hanesyddol

[Coflein](#) — Cronfa ddata ar-lein Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru, sef y casgliad cenedlaethol o wybodaeth am amgylchedd hanesyddol Cymru.

[Cof Cymru](#) — cofnod ar-lein Cadw o asedau hanesyddol cenedlaethol Cymru.²¹
Porth Cymru Hanesyddol www.historicwales.gov.uk

---

²¹ Bydd parciau a gerddi hanesyddol yn cael eu hychwanegu at Cof Cymru yn ystod 2017

Cysylltiadau

Llywodraeth Cymru

Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol (Cadw),
Plas Caeriw, Uned 5/7 Cefn Coed, Parc Nantgarw, Caerdydd, CF15 7QQ

Ffôn: 01443 336000

cadw@cymru.gsi.gov.uk

www.llyw.cymru/cadw

Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru

Ffordd Penglais, Aberystwyth, Ceredigion, SY23 3BU

Ffôn: 01970 621200

nmr.wales@rcahmw.gov

www.rcahmw.gov.uk

Cofnod Henebion Cenedlaethol Cymru

nmr.wales@rcahmw.gov

www.coflein.gov.uk

Awdurdodau Cynllunio Lleol

Gellir cysylltu â swyddogion cadwraeth yr awdurdodau cynllunio lleol drwy wefan yr awdurdod lleol perthnasol.

Ymddiriedolaethau Archaeolegol Cymru

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Clwyd-Powys

41 Stryd Lydan, y Trallwng, SY21 7RR

Ffôn: 01938 553670

trust@cpat.org.uk

www.cpat.org.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Dyfed

Corner House, 8 Stryd Caerfyrddin, Llandeilo, SA19 6AF

Ffôn: 01558 823121

info@dyfedarchaeology.org.uk

www.dyfedarchaeology.org.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Gwynedd

Craig Beuno, Ffordd y Garth, Bangor, LL57 2RT

Ffôn: 01248 352535

gat@heneb.co.uk

www.heneb.co.uk

Ymddiriedolaeth Archaeolegol Morgannwg-Gwent
Heathfield House, Heathfield, Abertawe, SA1 6EL
Ffôn: 01792 655208
enquiries@ggat.org.uk
www.ggat.org.uk

Cronfa Dreftadaeth y Loteri

[Tŷ James Williams, 9 Maes yr Amgueddfa, Caerdydd, CF10 5FL](http://www.hlf.org.uk)
Ffôn: 029 2045 1964
wales@hlf.org.uk
www.hlf.org.uk

Comisiwn Dylunio Cymru

4^{ydd} Llawr, Adeiladau Cambrian, Sgwâr Mount Stuart, Caerdydd CF10 5FL
Ffôn: 029 2045 1964
connect@dcfw.org
<http://dcfw.org>

Ymddiriedolaeth Ddinesig Cymru

[1/07 Creative Quarter, Arcêd Morgan, Caerdydd, CF10 1AF](http://www.civictrustcymru.org.uk)
Ffôn: 029 20 228 189
info@civictrustcymru.org.uk
www.civictrustcymru.org.uk